

Alexandre VI ha mort. Ràpidament s'improvisa la cerimònia fúnebre, el seu fill Cèsar s'afanya a arreplegar les riqueses de son pare, es prenen mesures per evitar el buit d'autoritat a Roma... i el poder dels Borja s'ensorra.

El dissabte 12 d'agost, al matí, el papa va sentir que es trobava malament. Després de l'hora de les vespres, cap a les nou o les deu de la nit, li vingué febre, que se li perllongà. El dimarts 15 d'agost van extreure-li catorze uncies de sang, o una quantitat semblant, i li vingué febre terciàna. El dijous 17, cap a les dotze, va prendre medicina. El divendres 18, cap a les dotze o la una del migdia, va ser confessat per Pietro, bisbe de Carinola, que després digué missa davant seu; i, després de la seva comunió, donà el sagrament de l'eucaristia al papa, que seia en el llit. Fet això, va acabar la missa, a la qual assistiren cinc cardenals, que eren el d'Oristano, el de Cosenza, el de Monreale, Casanova i el de Constantinoble, als quals més tard el papa digué que es trobava malament. A l'hora de les vespres, havent-li donat l'extremunció el bisbe de Carinola, morí, essent-hi presents només el datari i aquest bisbe i els palafreners del papa. El duc, que estava malalt, va enviar Micheletto amb molta altra gent perquè tanquessin totes les portes, dient que hom sortís de l'habitació del papa, i un d'ells va treure un punyal i amenaçà el cardenal Casanova: que si no li donava les claus de les riqueses del papa, que li tallaria el coll i el llançaria per la finestra. El cardenal, aterrat, li donà les claus. Ells, que entraren ordenadament en un indret de darrere la cambra del papa, prengueren tots els objectes d'argent que trobaren i dues caixes amb ducats, en les quals n'hi havia més o menys [...] mil. Obriren les portes cap a les onze de la nit, i la mort del papa fou feta pública. Mentrestant, el seus servents van prendre les coses restants que hi havia en el rober i per la cambra, i no hi deixaren cap dels seus béns llevat dels seients papals i d'alguns coixins i teixits penjats a les parets. El duc no anà a veure el papa en cap moment ni durant la malaltia ni un cop hagué mort, i el papa no va recordar-se mai d'ell ni de Lucrècia, ni va esmentar-los mínimament en cap moment de la seva malaltia. El meu col·lega va venir al

palau més tard de les nou del vespre. En ser vist, fou cridat i li fou permesa l'entrada. Trobà el papa ja mort, i l'assistí amb les seves mans tant com pogué. Després féu rentar el papa, la qual cosa van fer Baldassare, familiar del sacrista, i alguns altres dels servents del papa; el vestiren amb roba de cada dia, amb un vestit de tela blanca que no havia dut mai quan era viu (era sense cua), i, per sobre, amb un roquet. I el col·locaren en una altra cambra de davant la sala on havia mort, sobre una llitera adornada amb una tela setinada carmesí i un tapís molt bonic. El meu col·lega em féu cridar quan era més tard de les onze de la nit. Vaig anar-hi, i els cardenals no tenien encara cap notificació, sinó que la rebieren mentre jo feia cap al palau. Cap dels cardenals, però, no va alterar-se, i no van aplegar-se enlloc.

I, en relació amb això, vaig avisar el cardenal de Nàpols que anés a trobar-los per assabentar-los dels perills que corrien. Després de les dotze de la nit el cardenal de Nàpols va fer notificar a tots els cardenals a través de dos servents seus que el matí següent anessin a Santa Maria Sopra Minerva; al mig de la sacristia van ser preparats quatre bancs de cardenals disposats en forma de quadrat. Jo, després d'atansar-me al papa, vaig vestir-lo amb totes les vestimentes vermelles de brocat i amb només un maniple curt i una bonica planeta, amb mitjons i, com sigui que les sabates no tenien la creu, en lloc de les sandàlies vaig posar-li unes sabatilles corrents de vellut carmesí amb una creu d'or teixida, i vaig lligar-li-les amb dos fermalls per darrere, pels talons. Li faltava l'anell, que no vaig poder-li aconseguir. Preparat d'aquesta manera, el vam portar a través de dues cambres, de la sala dels pontífexs i de la cambra de l'audiència cap a la cambra del *pappagallo*, on vam preparar una taula d'una cana molt bonica coberta de carmesí posada sobre una bonica catifa; i prenguérem quatre coixins de brocat, un de carmesí llis i un d'antic de vellut carmesí: ens en quedàrem un de brocat i un de carmesí llis, i vam posar l'antic sota les espatlles del papa, dos al seu costat i un al principi de tot, sota el cap del papa i al capdamunt amb un altre tapís antic. Hi va romandre tota aquella nit amb només dos ciris i sense ningú al seu costat, malgrat que hi foren cridats dos penitenciaris per dir l'ofici dels morts. Aquella nit vaig tornar a Roma després de les tres de la nit, juntament amb vuit persones de vigilància del palau; i, en nom del vicecanceller, vaig manar a Carolo, un missatger, que, juntament amb els seus col·legues, manés a tot el clergat de Ro-

“...si no li donava les claus de les riqueses del papa, li tallaria el coll i el llançaria per la finestra”

ma, sota pena de privació de tot ofici, tant si es tractava de religiosos com de seglars, que l'endemà a les dotze del migdia fossin al palau del papa per unir-se al funeral des de la capella Major fins a la basílica de Sant Pere. Es van preparar dos-cents ciris per acompanyar el papa.

El matí del dissabte 19 d'agost vaig fer que es portés un taüt a la cambra del *pappagallo*, i vaig posar-lo a sobre. Els sotsdiaca va ser preparat per portar la creu amb la seva capa, però no vam poder aconseguir cap creu papal. Hom cridà uns quants escuders i certs cubicularis, els quals portaren quaranta-quatre ciris; i durant la nit quatre penitenciaris, que eren el bisbe Francesco Milopotamensis, Claudio Catillina, Andrea Frisner de Wunsidel i Arnaldo de Bedereto, de l'orde dels franciscans, digueren l'ofici de difunts asseguts a la grada de la finestra i, veient el papa, posaren les mans sobre el fèretre, que va ser portat per uns indigents que eren allí. Vam posar un matalàs doble en el taüt i, a sobre, un petit pal·li nou de brocat violaci clar de dues teles noves amb les armes del papa Alexandre; i, a sobre, hi posàrem el papa, amb un antic tapís, un coixí antic sota les espatlles i dos coixins de brocat sota del cap. Vaig portar fora de la casa dos capels nous de carmesí amb una vora brodada d'or. Dugueren la coberta, que era un bonic tapís amb un coixí de brocat, els familiars del nostre servei, i confiaren la vigilància al capità del palau, el bisbe de Sessa, temerosos que no es pogués portar tot allò fora del palau, la qual cosa haguessin pogut fer perfectament ells mateixos.

Vam posar el papa a la capella Major, cap a on vingueren els religiosos de Roma, el clergat de Sant Pere i els canonges amb la creu; i el portaren de la capella Major fins al mig de la basílica de Sant Pere, al lloc acostumat, davallant per l'escala en direcció a la porta; i, d'allí, a través del camí per on cavalquen els cardenals, a través de la porta principal del palau, fent camí recte, fins a la font; i d'allí, gairebé de través fins a les tavernes; i, des d'allí, directament per les escales de Sant Pere

Roderic de Borja, el papa Alexandre VI, en un retrat de Joan de Joanes que es conserva a la catedral de València.

“...posaren les mans sobre el fèretre, que va ser portat per uns indigents que eren allí”

EL TEMPS

Fragment de *La resurrecció*, a la sala dels Misteris de la Fe dels apartaments Borja del Vaticà. Alexandre VI prega al costat del sepulcre buit.

“...els soldats armats anaren contra el clergat, que fugí cap a la sacristia deixant el papa quasi sol”

en direcció a la basílica. La creu de Sant Pere anava al davant i, seguidament, els frares de Sant'Onofrio, els franciscans, els carmelites, els agustins, només tres frares dominics, el clergat de Sant Pere i el camarlenc del clergat de Roma, que vestia una estola i una capa pluvial i que anava amb pocs preveres. Hi havia també cent quaranta torxes o un nombre semblant, les quals eren portades en gran part pel clergat i pels beneficiats de Sant Pere, que eren aproximadament uns cinquanta, pels escuders i pels familiars al servei del papa, que precedien el difunt. Els beneficiats i els clergues anaven d'aquí cap allà i sense ordre pels voltants del fèretre. Portaren el fèretre uns pobres que van estarse a la capella al seu voltant, i quatre o sis canonges de Sant Pere els anaven a l'entorn posant les mans damunt el fèretre. Només seguïen el mort quatre prelats situats de dos en dos, és a dir, el cardenal de Zamora, que li era majordom, el de Carinola, que li era vicari, el de Narni i el de Sessa. De primer, el fèretre va ser col·locat en el seu lloc, més enllà del quadre de la basílica; i s'hagués hagut de dir: “*Non intres*”, etcètera; no hi havia el llibre, i com que hom l'esperava i no arribava, el clergat començà el responsori: “*Libera me*”. Mentre era cantat, alguns membres de la vigilància del palau van agafar torxes, i el clergat es defensà contra aquests; els soldats armats anaren contra el clergat, que fugí cap a la sacristia, deixant el cant de banda i el papa quasi sol. Jo i tres d'altres ens hem endut el fèretre amb el papa

i l'hem portat entre l'altar major i el seu soli, i l'hem col·locat amb el cap girat cap a l'altar; i el cor ha estat tancat darrere el difunt. El cardenal de Sessa estava indecís sobre si el poble havia de poder-se-li atansar, perquè podria haver-hi un aldarull, en el cas que algú, perjudicat pel papa, volgués venjar-se; ha fet treure el fèretre d'aquest lloc i que fos posat a l'entrada de la capella, entre les escales, amb els peus ben a prop de la reixa i de les portes de manera que els peus po-

guessin ser fàcilment tocats amb la mà a través de la reixa. Hi restà tot el dia, amb la reixa sempre tancada.

Mentrestant, cap a les dotze, com els havia estat manat, setze cardenals es reuniren a Santa Maria Sopra Minerva. Eren els següents: el cardenal de Nàpols, el de Lisboa, el de Recanati i el de Santa Prassede; el prevere d'Alessandria, el de Santa Croce, el d'Agrigento, el d'Oristano, el de Cosenza, el de Salerno, el Fieschi i el de Lleó; i el diaca dels Medici, el de Sanseverino, el Casanova i d'Albret. Aquests assignaren Giovanni, arquebisbe de Ragusa, com a governador de Roma, i li assignaren dos-cents peons; i encomanaren al prevere de Salerno la funció de camarlenc, i que ells mateixos tinguessin cura de les portes de Roma i de la seguretat dels romans i es preocupessin del servei dels escriptors, segons la manera acostumada. Al davant d'ells va ser trencada pels encarregats corresponents la butlla de plom d'Alexandre VI papa, i manaren que l'anell del Pescador fos donat al degà, la qual cosa va ser feta pel cardenal Casanova. Van manar que el cardenal de Santa Prassede i el de Cosenza fessin inventari dels béns que el papa tenia en la cambra. La congregació es va acabar cap a les sis de la tarda.

Després de dinar, els cardenals esmentats, juntament amb els clergues de la cambra i els notaris, van fer inventari de l'argent, de les joies i dels objectes de valor, i trobaren una tiara pontifical i dues mitres de molt valor, tots els anells que el papa duia durant la missa i la credença sencera del sacerdot concelebrant del papa; i tot allò que podia cabre en vuit caixes o grans caixes fortes; uns vasos d'argent que foren trobats a la volta de la primera cambra de després de la cambra del papa (ahir l'esmentat Michele no es recordava d'aquesta cambra) i una capseta de xiprer, que havia estat coberta amb una tela verda –i que no fou vista per ells– en la qual hi havia anells i

Escut d'armes del papa Alexandre VI, amb corona de llorer flamejant, pintat per il Pinturicchio. Pertany al sostre de la sala de les Arts Liberals dels apartaments Borja.

“...els cardenals esmentats [...] van fer inventari de l'argent, de les joies i dels objectes de valor...”

Retrat d'Alexandre VI d'autor anònim, realitzada cap al 1500 i conservat al Museu de Belles Arts de Dijon.

“I de seguida va créixer la lletjor i la negror de la seva cara, de tal manera que [...] era com un drap...”

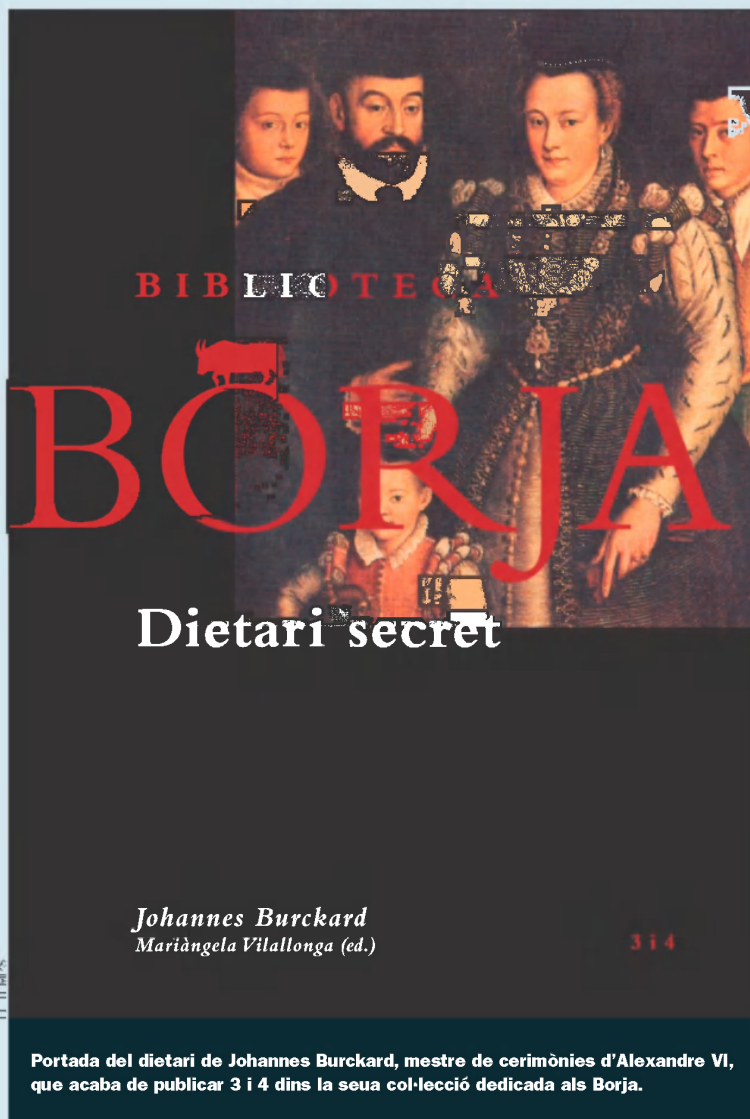
pedres precioses de valor, de vint-i-cinc mil ducats o un preu semblant, i moltes escriptures de juraments de cardenals, la butlla d'investidura del regne de Nàpols i altres escrits d'aquest tipus. Sent-hi jo present, el senyor Ferdinando Ponzetti, clergue de la cambra, va quedar d'acord amb els mestres Pietro, Michele i Baccio, que eren fusters, que posarien el cadafal fúnebre al mig de tres grans pedres, més enllà del mig de l'església de Sant Pere, i que seria de cinc canes de longitud, quatre d'amplada, dues d'alçada i amb una sobrecoberta de dues canes; que els costats serien de quinze pams de llargada, dotze d'amplada i sis d'alçada; amb cavallets pels cinquanta ciris al costat del cadafal i amb cent setanta-cinc caixetes en el deambulatori, que serien també pels ciris. I quedaren d'acord en els bancs, per a mil portadors del dol i per a cent prelats, per una quantitat de cent quinze ducats, a raó de deu carlins per ducat. També quedaren d'acord en la credença per al sacerdot concelebrant, i que el cadafal fúnebre i tot el restant havia d'estar fet per a l'endemà.

Mentrestant el papa s'estava, tal com hem dit més amunt, dins les reixes de l'altar major i al seu costat cremaven quatre ciris. I de seguida va créixer la lletjor i la negror de la seva cara, de tal manera que, cap a les onze de la nit, quan el vaig veure, la seva cara era com un drap o una móra d'allò més negra, tota plena de color morat, el nas molt gros, la boca grossíssima; dins la boca, la llengua era el

doble de gran i li sobrepassava els llavis; la boca era oberta i tan horrible que ningú que la veiés no hagués dit mai que pogués haver-n'hi una d'igual. Al vespre, més tard de les dotze de la nit, el papa va ser dut d'aquest lloc cap a la capella de la Febbre, i fou posat al costat del mur, en l'angle a la dreta de l'altar, per sis camàlics que reien i blasfemaven ja fos contra el papa, ja fos en menyspreu del cadàver, i per dos mestres fusters, que van fer la caixa massa estreta i massa

curta: li tallaren una part de la mitra i el cobriren amb un teixit antic, i el pitjaren amb cops i amb força per tal que entrés a la caixa. No hi havia ciris ni cap llum ni cap prevere o persona que tingués cura d'ell. M'ho va explicar Camillo Crispolti, beneficiat de Sant Pere. Avui Silvio Savelli ha pres possessió de la seva casa i de la presó dels Savelli. Ha manat alliberar tots els que hi estaven presos. Ha pres cinc arroves de gra del duc de Sant Sixt, dient que li fossin portades de les seves possessions, i els cavalls del duc han estat trets de l'obrador de San Pietro in Vincoli i duts per tota Roma; i...

El diumenge 20 d'agost es va celebrar la segona congregació a Santa Maria Sopra Minerva, a la sacristia, a la qual assistiren dinou cardenals, que eren els següents: el bisbe de Nàpols, el de Lisboa i el de Recanati; el prevere El d'Alessandria, el de Santa Croce, el de Grimani, el d'Oristano, el de Cosenza, el de Salerno, el de Sorrente, el de Fieschi i el de Lleó; el diaca dels Medici, el de Sanseverino, el Cesarini, el d'Albret, el Borja i el d'Elna. Quan aquests estaven units tots junts, va anar fins a la plaça de Minerva un escamot de cavallers de Don Michele, amb llances i ballestes, i provocaren una gran por entre els veïns de Roma, els quals, juntament amb un conservador, es dirigiren cap als congregats, lamentant-se del perill i oferint-se per poder i voler protegir-los sense recompensa pel sacre col·legi, si plaïa a aquest. El sacre col·legi va dir-los que no temessin, i ordenaren que el capità del col·legi, Cario Thaneo, dèspota d'Arta, i dos mil peons vetlessin per la custòdia de Roma, i que durant aquell mateix dia tanquessin tots els carrers de la Ciutat, de manera que els cavalls no s'hi poguessin desplaçar, i que ho fessin de maneres diverses: alguns d'un costat i de l'altre, de manera que els cavalls només s'hi desplaçassin a través; d'altres completament; d'altres de manera que els cavalls es desplaçassin només en una banda i sense cap genet; d'altres amb uns troncs que es poguessin alçar des d'una banda. I el cardenal de Santa Croce, el de Medici i el Cesarini van ser manats

Portada del dietari de Johannes Burckard, mestre de cerimònies d'Alexandre VI, que acaba de publicar 3 i 4 dins la seua col·lecció dedicada als Borja.

d'adreçar-se al castlà, perquè negociessin amb ell sobre el castell. Des de l'hora de tèrcies van ser llançats des del castell molts trets de bombardera per la via recta, més enllà del pont, i des de l'inici hi hagué un mort i altres apallissats *nattiche del culo*; després, ningú gosava anar per aquell carrer. Durant el combat danyaren la casa dels Sachetorum. Després de les onze de la nit, els tres cardenals esmentats cavalcaren cap al castell per trobar-hi el castlà, el qual, afirmant que era pobre, va lliurar-se'ls, i prestà homenatge al sacre col·legi en la manera com ho fan els castlans, i va jurar per al futur pontífex el castell esmentat amb tots els béns que hi havia en l'interior. L'ambaixador de les Espanyes, que era allí present en nom del seu rei i la seva reina, va prometre (i s'entregà al castlà) que compliria les promeses; i el castlà, al seu torn, va prometre

mantenir il·lesos el rei, la reina i l'ambaixador. Es va cridar Giovanni Desideri, notari de la cambra. Aquests tres mateixos cardenals alliberaren de les presons de Castel Sant'Angelo l'auditor de la cambra; el protonotari Spiriti; Bernardino, abat de Viano, i Giacomo Baraballo, abat de Gaeta, i se'ls permeté de passejar pel castell. I, quan els cardenals es retiraren del castell, es van llançar moltes bombardes, potser cent mil i de manera successiva, en senyal de concòrdia, i els guardians cridaven pels merlets: "*Collegio! Collegio! Chiexa! Chiexa!*" [...]

Johannes Burckard

“Des de l'hora de tèrcies van ser llançats des del castell molts trets de bombardera per la via recta...”